# Infància i barbàrie: el *Diari* de Janusz Korczak i el gueto de Varsòvia (1942)

**Conrad Vilanou (Universitat de Barcelona)**

Janusz Korczak, *Diario del gueto y otros escritos*. Epíleg de Jacek Leociak. Barcelona, Seix Barral, 2018, 361 p.

És ben sabut que quan ens apropem a la qüestió de la Solució Final (*Endlösung*), acordada en la conferència de Wannsee celebrada a Berlín el 20 de gener de 1942, hem de recórrer a la història de l'antisemitisme que va ser per desgràcia una constant que es va repetir en molts països de la vella Europa. Naturalment no podem perdre de vista els pogroms que es van donar a la Rússia tsarista, i que Joseph Roth va reflectir en el llibre sobre els jueus errants que pul·lulaven per Europa i que somniaven poder arribar als Estats Units. «En Rusia, el antisemitismo oficial y legítimo dio comienzo en los años ochenta del siglo XIX. Durante los años 1881-82, Plehwe, el futuro ministro, organizó los primeros pogromos en el sur de Rusia. Tales pogromos tenían la intención de aterrorizar a los jóvenes judíos revolucionarios» (Roth, 2008, p. 114). Aquesta política del règim tsarista va fer que molts jueus emigressin al centre del continent, de manera que els pogroms es van estendre a Hongria i Polònia, països sorgits després de la Primera Guerra Mundial (1914-1918).

En aquest sentit, Viktor Karady es fa ressò de les mesures contra els jueus que es van adoptar a Polònia després de la seva independència. Justament, en el camp de l'ensenyament universitari es va fer evident aquesta hostilitat antisemita, la qual cosa posa de relleu les dificultats per l'assimilació dels jueus després de la seva emancipació a redós dels vents de la Revolució Francesa. «Tras la campaña pública para implantar el *numerus clausus* en las universidades (1922) se cerraron parcialmente a los judíos más de la mitad de las facultades polacas. En los años treinta se introdujo en las universidades la segregación manifiesta ("pupitres judíos"), medida que se legalizó en 1937» (Karady, 2000, p. 232-233).

Cal destacar que l'antisemitisme a Polònia es va aguditzar després de 1935, quan es va produir la mort del mariscal-dictador Josef Pilsudski, factòtum de la victòria del país en la guerra russo-polonesa (1919-1921), que havia arribat al poder amb el cop d'estat de 1926 en enderrocar el règim parlamentari d'Stanislaw Wojciechowski que el 1922 va substituir al president Gabriel Narutowicz, anomenat l'11 de desembre de 1922 i assassinat quatre dies més tard, el 16 de desembre de 1922, circumstància que palesa la inestabilitat política de la jove república polonesa. En qualsevol cas, i sota la mà de Pilsudski, es va implantar un govern de signe catòlic i autoritari que propugnava la *sanació* (*Sanacja*) moral del país, amb una política nacionalista que va fomentar la persecució contra els jueus. «En 1936 se les quitó a los judíos polacos que vivían en el extranjero la ciudadanía estatal, con lo que decenas de millares se convirtieron en apátridas» (Karady, 2000, p. 233).

10.1344/TE2018.55.21

D'acord amb el que diem no hi ha dubte que la història de Polònia, una mena de corredor entre Alemanya i Rússia, marca un punt d'inflexió en la història europea, tal com es desprèn de la desventura del govern polonès a l'exili, història descrita per Jan Karski que va poder informar al món lliure (anglès i nordamericà), a finals de 1942, del que havia vist al gueto de Varsòvia i al camp d'Izbica Lubelska. Per tant, es pot dir que la Solució Final va ser coneguda pels aliats als pocs mesos de posar-se en marxa, molt abans que les tropes aliades alliberessin els camps durant l'hivern de 1945.

Tots aquests aspectes posen de relleu el desemparament polonès, més encara si es té en compte el pacte Ribentropp-Molotov, signat el 23 d'agost de 1939, que va abandonar Polònia a la seva sort. Així les coses, Polònia va caure en poder del nazisme i, més tard, va esdevenir una República Popular (1947), és a dir, un règim satèl·lit de la Unió Soviètica. De fet, després de l'aliança entre l'Alemanya nazi i l'URSS, el destí de Polònia va quedar en mans de les dues potències que es disputaven la influència sobre l'Europa central i de l'est i, nogensmenys, sobre els Balcans. Si els nazis la volien germanitzar, l'URSS aspirava a un procés de russificació, de manera que la independència de Polònia va romandre restringida després de la derrota de 1939 a un simple estat clandestí que va d'haver de recórrer a l'escola clandestina —amb mestres itinerants, ensenyaments domèstics i exàmens camuflats— per poder resistir pedagògicament davant de la influència de la *Kultur* germànica que volia imposar un nou ordre totalitari —neopagà, antidemocràtic i antihumanista— a Europa (Karski, 2011, p. 380-399). Per consegüent, la pedagogia —que recollia una pràctica que es va donar durant el temps de la Gran Guerra, quan ja es van establir escoles clandestines— també va formar part de la resistència activa del poble polonès en favor de la seva llibertat, més encara si es té en compte que els alemanys van tancar les escoles secundàries i superiors. «La societat polonesa va engegar immediatament el seu sistema d'ensenyament clandestí, experimentat abans de 1914, en la resistència a la russificació i a la germanització per l'escola» (Karski, 2011, p. 538).

A propòsit d'això, i atès que els alemanys es consideraven el poble superior, els eslaus (la família ètnica a la qual pertanyen els polonesos) quedaven en segon terme, i molt més avall, sense cap consideració humanitària, apareixien els jueus que a partir del mes d'octubre de 1941 no van poder migrar del Reich per tot seguit, durant el mes de novembre d'aquell mateix any, ser desposseïts de la nacionalitat alemanya de manera que es van convertir en apàtrides (Sontheimer, 2018, p. 157 i 159). Per bé que es tracti d'una facècia, Malaparte explica una història que va succeir a Cracòvia (base ferroviària del cos expedicionari italià en el front rus), al gener de 1942, quan va ser recriminat per un sergent alemany perquè ell —capità italià— dinava en un restaurant obert exclusivament als polonesos. El mateix va succeir a l'exterior, quan es va trobar amb uns urinaris públics reservats als alemanys i uns altres pels polonesos. Si fem cas de la seva història, ell va optar pels destinats als polonesos que, com els italians, són catòlics (Malaparte, 1969, p. 1141-1145). Amb aquesta afirmació, Malaparte volia contraposar el catolicisme al neopaganisme del nazisme, per bé que règims catòlics com el franquisme no van dubtar en col·laborar amb la política antisemita del III Reich en impedir la sortida de jueus de les zones ocupades, abans que és prohibís l'emigració (Sontheimer, 2018).

Ve a tomb reportar que Varsòvia es va convertir en una ciutat sacrificada que va veure la construcció del gueto l'any 1940. Jacek Leociak que qualifica el diari de Janusz Korczak —pseudònim de Henrik Goldszmit— de veritable obra literària mestra, tot i el seu estil fragmentat i trencat, dona la següent cronologia: el 2 d'octubre de 1940 es va aprovar la creació del gueto que es va anunciar públicament el dia 12, tot coincidint amb la festa de Yom Kippur, mentre que el 16 de novembre el recinte va quedar definitivament clos i tancat. Durant l'any 1941, el gueto —emplaçat en un dels barris més pobres de la ciutat— va reduir les dimensions i la situació es va fer cada vegada més asfixiant, amb l'afegitó del cru hivern dels mesos entre 1941 i 1942 quan els cossos dels infants i adults ja apareixien morts pels carrers. Al seu torn, l'inici de les deportacions va tenir lloc el 22 de juliol de 1942, el dia de la gran acció contra els jueus que va començar a les 11 del matí. El dia següent, el 23 de juliol, Adam Czerniakow —president del *Judenrat* del gueto— es va suïcidar en negar-se a avalar la deportació dels infants (Karski, 2011, p. 546). Pocs dies després, el 5 d'agost, Korczak i els 192 infants de la Casa dels orfes, els educadors i Stefania Wilczynska, la seva lleial col·laboradora, van ser enviats a Treblinka, en un viatge sense retorn. No debades, la última anotació del seu diari correspon al 4 d'agost, i així aquest diari que comença a la primavera de 1942 aplega els darrers tres mesos de la vida de Korczak, nascut el 1878, metge per formació i educador per vocació (Lewowicki, 1994). A més, aquest itinerari sintetitza la trajectòria personal i professional d'algú que va advocar per la reforma i la millora social a partir d'una visió higiènica personal i col·lectiva de la societat i que, a més, va renunciar a una brillant carrera acadèmica i professional com a metge-pediatra en favor dels més desvalguts.

Amb aquest rerefons, el llibre que ens ocupa inclou el currículum que en data 2 de febrer de 1942 va acompanyar la sol·licitud tramesa al consell jueu per dirigir l'internat per a orfes del carrer Dzielna, 39, al front del qual Korczak va donar testimoni del seu compromís pedagògic. Per tant, tampoc estranya que Lawrence Kohlberg —que devia llegir la versió del diari del gueto (*Ghetto Diary*) que es va publicar a Nova York el 1978 per la Holocaust Library— l'hagi considerat l'educador exemplar de més relleu de la història. En realitat, Korczak, que va visitar Palestina el 1936 quan les mesures antisemites el van apartar de la ràdio polonesa, hagués pogut evitar l'Holocaust i fugir fins i tot a l'estranger, atès que tenia suficients contactes en la zonaària de Varsòvia per poder abandonar el gueto. En qualsevol cas, i com ell mateix reconeix, mai va militar en cap partit polític i va optar per quedar-se al costat dels seus estimats infants.

És important de ressaltar que Korczak —que va ampliar estudis a Paris i Berlín— va viure els estralls de la guerra, ja fos la contesa russo-japonesa, la Gran Guerra o la Segona Guerra Mundial. Probablement aquest itinerari vital, al que es pot afegir la demència del seu pare, el va convèncer sobre la importància de les qüestions demogràfiques, per la qual cosa es va interessar per l'eugenèsia i l'eutanàsia. Per la seva banda, es va mantenir solter i no va tenir descendència. Amb tot, va participar d'una espiritualitat que combina elements cristians, jueus, teosòfics i orientals (*Diario*, p. 146), en una síntesi que agombola ciència mèdica i espiritualitat, amb una inequívoca vocació pedagògica per salvar i educar vides d'infants, per bé que la mort també forma part del seu univers mental. «El hospital me enseñó

con qué dignidad, madurez y sapiencia puede morir un niño» (*Diario*, p. 160). D'alguna manera, aquests tres vèrtexs (medicina, pedagogia i espiritualitat) poden ser representats en el seu univers mental per noms com ara Froebel, Spencer, Pasteur, Tolstoi, Tagore, etc.. Comptat i debatut, aquests referents afaiçonen una pedagogia amorosa que s'allunya del ressentiment de Nietzsche i enllaça amb el pensament pedagògic romàntic (Pestalozzi) que es fonamenta en l'amor matern-filial, punt de partida de l'amor o àgape fraternal i que destaca el paper de la família. D'aquí que l'orfenat hagués de tenir una atmosfera familiar, alhora que reivindicava l'autonomia de l'infant a través d'un sistema de representació que fomentava la responsabilitat i preparava per a l'exercici democràtic.

Tenint en compte el que diem, s'entendrà que el nom de Korczak es vinculi a la ciutat de Varsòvia que «ha sido el terreno de mi trabajo o mi taller, aquí he recalado, aquí están las tumbas de los míos» (*Diario*, p. 45). Per tant, la capital polonesa constitueix el centre de les seves activitats, amb el pas del riu: «amo el Vístula de Varsovia y, cuando estoy lejos de él, siento una añoranza punzante» (p. 45). En el fons, quan va abandonar Varsòvia el 5 d'agost de 1942, sabia que anava de dret cap a la mort, un viatge que ha estat teatralitzat per Mireia Gabilondo, a l'obra *Último tren a Treblinka*, estrenada l'1 d'octubre de 2016 al Centre Cultural Larratzo de Sant Sebastià.

Per això, no podem oblidar que Varsòvia —la ciutat de Korczak— adquireix la condició de ciutat-màrtir des del moment que després de les deportacions massives de l'any 1942, es va produir la revolta i la liquidació del gueto (19 d'abril al 16 de maig de 1943) i, més tard, la insurrecció polonesa (de l'1 d'agost al 2 d'octubre de 1944) que va comportar la destrucció de la ciutat per part de les forces de la *Wehrmacht*. Ara bé, una vegada Varsòvia va ser arrasada, van entrar les tropes soviètiques el 17 de gener de 1945, després d'haver vist passivament des de l'altra riba del Vístula com els alemanys esclafaven la revolta polonesa i anorreaven la ciutat. Així, doncs, els soviètics —que van ser atacats pels nazis el 22 de juny de 1941— no van donar un cop de mà als habitants de Varsòvia, que es van veure abandonats una vegada més. No debades, Polònia —que va derrotar l'exèrcit roig durant la guerra polonesa-soviètica (1919-1921)— va patir en carn pròpia la revenja soviètica amb la massacre de Katyn (primavera de 1940) on van morir més de vint mil membres de la classe dirigent polonesa, oficials i intel·lectuals principalment.

Una i altra volta, es confirma que l'antisemitisme constitueix un fenomen d'abast continental, per bé que va ser a l'Alemanya del III Reich, amb les lleis de Nuremberg (1935), replicades a Itàlia el 1938, quan la persecució contra els jueus es va fer més evident. Aquí podem assenyalar que el llibre de Dory Sontheimer sobre l'infortuni de la seva família posa de relleu el procés de prostració de la comunitat jueva a l'Europa dominada pels nazis. Així el 17 d'agost de 1938 es va disposar que els aris i els no aris no podien viure en un mateix bloc de pisos, cosa que va precipitar l'aparició dels guetos dins dels quals funcionaven orfenats que els nazis van tancar. Dory Sontheimer (2018, p. 124) esmenta el cas de l'Antonienheim de Munic, una residència per a infants orfes jueus, que tot i ser clausurada per ordre governativa el 1938 va continuar funcionant fins que el 1942 els infants van ser eliminats dins de les accions de la Solució Final (Sontheimer, 2018, p. 171). Així, doncs, i encara que l'orfenat de Korczak és el més conegut, no

va ser l'únic que es va donar a l'Europa d'aquell temps.

Ben mirat, la cosa venia de lluny i així trobem un antecedent en la novel·la *La ciudad sin judíos* (1922) que va publicar Hugo Bettauer, on s'ironitza sobre la vida vienesa sense la presència jueva. Segons aquesta novel·la d'anticipació res va ser igual després de l'expulsió dels jueus, segons es narra en aquesta obra que Murray G. Hall considera, en el postfaci, una «petita novel·la de futur», una història de ficció que, finalment, va esdevenir una realitat macabra que no s'havia previst. Mentrestant, i estem situats a començament de la dècada dels anys vint, a Àustria apareixien llibres —generalment d'autors cristians, en un ambient polític catòlic i corporativista— carregats d'un profund antisemitisme, un clima que preparava l'annexió (*Anschluss*) del 12 de març de 1938, un somni per als partidaris —austríacs i alemanys— del pangermanisme. El recent llibre d'Éric Vuillard *L'ordre del dia*, guanyador del premi Goncourt (2017), posa de manifest com va anar aquell procés d'annexió i com el president de la república austríaca (Wilhelm Miklas) i el canceller (Kurt Shuschnigg) van cedir a les exigències de Hitler. El plebiscit posterior (10 d'abril de 1938) va ser una mena de pantomima, que va servir per mantenir les aparences formals, d'una annexió duta a terme sota la pressió i les amenaces.

En conseqüència, no deixa de resultar significatiu que per alguns autors com Friedrich Torberg (2014) i Sándor Márai (2016) la fi del món d'ahir —feliç expressió de Stefan Zweig— no es va produir el 1918, en finalitzar la *Belle époque* abans de l'esclat de la Gran Guerra, sinó el 1938 quan, arran de la incorporació d'Àustria al Reich, es va impedir la llibertat de moviments de Viena cap a Praga i Budapest. Aquell dia, Europa —o com a mínim, la vella Europa danubiana que permetia una circulació lliure de persones— va quedar ferida d'una mort gairebé definitiva o com va expressar Malaparte, després de la Segona Guerra Mundial a *Mamma marcia*, Europa va esdevenir una «vieja madre exhausta, marchita, podrida» (Malaparte, 1969, p. 330). Quelcom similar Olivier Guetz escriu en el recent llibre sobre Mengele: «Europa, valle de lágrimas. Europa, necrópolis de una civilización aniquilada por Mengele y sus esbirros de la Orden Negra de la calavera, punta envenenada de una flecha lanzada en 1914» (Guetz, 2018, p. 127).

Convé insistir que Jan Karski va poder visitar el gueto a finals de l'estiu de 1942 i va parlar amb dirigents de la comunitat hebraica, i així va poder donar notícia als aliats del que succeïa no només en el confinament jueu de Varsòvia sinó també en els camps d'extermini. En concret, va veure en directe les expedicions ferroviàries i les execucions dels jueus en el camp d'Izbica Lubelska, situat a mig camí entre Lublin i Belzec (Karski, 2011, p. 551). La descripció de Karski «morir patint» ens colpeix alhora que ens recorda la sort dels infants que Korczak conduïa. S'ha de tenir en compte que Auschwitz s'emplaçava en terra polonesa, amb el nom d'Oswiecim que havia format part de l'Imperi Austro-Hongarès amb tres línies de tren que la connectaven amb Cracòvia, Katowice i Viena. Pel que fa a Treblinka, situat a més de seixanta kilòmetres de Varsòvia en direcció est, cap on var marxar alegrament Korczak i els seus 192 infants, tenim la descripció que ens ha deixat Vasili Grossman que, en formar part de les tropes soviètiques, va arribar al que quedava d'aquell camp amb l'avanç de l'Exèrcit Roig a l'estiu de 1944, molt abans que els russos arribessin el 27 de gener de 1945 a Auschwitz. Segons Grossman, a Treblinka havia dos camps, el núm. 1 de

treballs forçats, i els núm. 2 pels jueus. «El campo Nº I existió desde otoño de 1941 hasta el 23 de julio de 1944. Fue completamente suprimido cuando los detenidos oían ya el sordo rugido de la artillería soviética...» (Grossman, 2017, p. 10). El segon camp va començar a ser aixecat el maig de 1942 i va entrar en funcionament al juliol, moment àlgid de les victòries del nazisme, sobre la base que allà no hi havia res pensat per a la vida, sinó per a la mort (Grossman, 2017, p. 14). Segons el testimoni de Grosmman, durant tretze mesos (del 15 de juny de 1942 fins l'agost de 1943, després de la revolta del 2 d'agost que es va desencadenar dins del camp) van arribar combois a Treblinka, cadascun format per seixanta vagons que podien transportar 150, 180 o 200 persones.

No és necessari descriure les atrocitats de Treblinka que, en mans de sanguinaris com Kurt Franz, es va convertir en una màquina un xic rudimentària però eficaç per matar en sèrie, per bé que cal ressaltar l'interès del nazisme per liquidar els infants, en mans de degenerats como el SS Zepf. «Se había especializado en el asesinato de niños. Dotado de una enorme fuerza, este antropoide agarraba bruscamente a un niño de la multitud y, o bien lo enarbolaba como una maza y golpeaba su cabeza contra el suelo, o bien lo partía por la mitad» (Grossman, 2017, p. 35). Igualment, ens podem fer ressò de la recent aparició de la biografia novel·lada (atès que hi ha parts que resulta impossible documentar) sobre Josef Mengele (Guez, 2018). Capità de la SS, i després d'uns brillants estudis en el camp de l'antropologia física, l'herència humana i genètica (Guetz, 2018, p. 79), va portar a terme diversos experiments amb germans bessons per tal d'intentar promoure el naixement d'infants aris que germanitzessin els territoris ocupats. Mentre Korczak és el nou Pestalozzi, el protector de la infància desvalguda, Mengele —que exemplifica la biopolítica nazi a favor de la raça nòrdica, la raça superior— representa l'altra cara, la foscor i la barbàrie de la vella Europa. «El médico orgulloso ha diseccionado, torturado, quemado a niños» (Guertz, 2018, p. 127).

Arribats a aquest punt, paga la pena recordar que l'estrena l'any 2002 de la pel·lícula *El pianista* de Roman Polanski, Palma d'Or al festival de Cannes i guanyadora de tres premis Òscar (entre ells a la millor direcció i protagonista) va portar fins al gran públic el drama del gueto de Varsòvia, preludi de la destrucció de la ciutat pel nazisme després de la insurrecció de l'1 d'agost de 1944 que va seguir a l'aixecament del gueto que es va produir entre el 19 d'abril i el 16 de maig de 1943. De fet, la pel·lícula es va basar en el relat que l'any 1946, pocs mesos després de l'alliberament de la ciutat, va escriure el pianista jueu Wladyslaw Szpilman, una obra que va ser publicada en anglès el 1999 i traduïda el 2001, un autèntic èxit editorial que va coincidir amb l'estrena del film de Polanski. En realitat, es tracta d'una crònica del gueto que ens posa en antecedents sobre les tècniques que empraven els nazis que començaven d'una manera psicològica per afeblir la moral dels jueus fins esdevenir, finalment, autèntiques màquines de repressió i destrucció. Tot estava estudiat, de manera que el que va semblar inicialment una mena de reassentament urbà va acabar per convertir-se en una veritable tragèdia. D'aquí que en un primer moment el Consell Jueu (*Judenrat*) col·laborés amb les autoritats nazis, convençut de les seves bones intencions (Tuszynska, p. 90).

Sabem que dins d'aquell perímetre —on vivien amuntegades milers de persones— la vida continuava en mig d'esculls

que cada dia augmentaven. Szpilman, que treballava de pianista en diversos cafès, esmenta Janusz Korczak que defineix com un home de lletres que coneixia tots els principals artistes del moviment de la Jove Polònia (Szpilman, 2001, p. 7). «No se le consideraba un escritor de primerísima línea, tal vez porque sus logros en el campo de la literatura tenían un carácter muy especial: eran historias sobre y para niños, notables por su profunda comprensión de la mentalidad infantil» (Szpilman, 2001, p. 7). Però el que sobta més de la personalitat d'aquest metge jueu, preocupat per la infància, és sens dubte la seva entrega a la defensa de llurs drets, fins i tot en les circumstàncies extremes del gueto que aplegava una població que girava al voltant de quatrecentes cinquanta mil persones. El pianista, Wladislaw Szpilman, ho diu d'una manera clara i contundent: el veritable mèrit de Korczak (autor de contes, novel·les i obres de teatre) no rau en allò que escrivia, sinó en què vivia com escrivia.

En efecte, tota la vida de Korczak va està dedicada a tenir cura dels infants i va posar el seu patrimoni, fins l'últim zloty, a la causa de la infància. Va fundar orfenats, va organitzar col·lectes a benefici dels infants, va impartir xerrades a la ràdio, i així «el vell doctor» va esdevenir un veritable apòstol de la infància, en unes condiciones certament extremes. Tampoc s'ha de perdre de vista que la fam i el fred constituïen dues estratègies prèvies a l'aplicació de la Solució Final. A més, les condiciones higièniques del gueto eren deplorables amb epidèmies de tifus especialment, sense oblidar que els polls creixen arreu. Nogensmenys, molts infants vagarejaven sense protecció i morien pels carrers, extrem que no ha d'estranyar si tenim en compte que —com hem indicat abans— els infants van ser una de les víctimes preferides en l'infern de Treblinka (Grosman, 2017, p. 35).

Tal vegada, podem esmentar la cantant de cabaret Wiera Gran que va ser acusada per Szpilman de col·laborar amb els jueus gestapistes. Certament, Szpilman havia acompanyat al piano a Wiera Gran durant molts mesos al cafè Sztuka del gueto, i li va composar cançons de gran èxit, encara que en les seves memòries no l'esmenta atès que considerava que es tractava d'una confident dels jerarques jueus que feien negocis amb la Gestapo. Al seu torn, Wiera Gran —que com Szpilman va poder sobreviure a la barbàrie— comenta que Janusz Korczak deia que el barri jueu era com Xina, plantada en el centre d'Europa. «Gente marcada, gris, que arrastraba los pies, amontonada en el exiguo espacio de unas pocas calles. Anormalmente agitados y apáticos» (Tuszynska, 2018, p. 76). Pel seu cantó, Malaparte —que va mantenir contactes amb el governador general Hans Frank, que identificava els infants del gueto amb les rates— defineix el gueto com la «ciutat prohibida», tancada per «l'alta paret de maons vermells que els alemanys han construït a l'entorn» (Malaparte, 1965, p. 191). És a dir, una ciutat enclaustrada, una ciutat hebraica dins d'una altra ciutat ària que aspirava a quedar-se sense jueus, perquè l'antisemitisme constituïa quelcom arrelat a la història d'Europa, tal com confirma l'afer Dreyfus (un paper que també va assumir Wiera Gran en ser acusada de col·laboracionista). No debades, en l'elegant parc Saski de Varsòvia els cartells anunciaven que l'accés estava prohibit als jueus i als gossos.

Hem d'assenyalar, encara, que segons Wiera Gran, al maig de 1941 ja es recollien cossos de jueus morts pels carrers, alhora que s'enterraven més de cent persones

cada nit (Tuszynska, 2018, p. 83). «En octubre de 1941 empezaron a caer las primeras nieves sobre Varsovia; en noviembre, los niños descalzos morían de frío en las calles del gueto» (Tuszynska, 2018, p. 91). Segons ella mateix reconeix, va organitzar un refugi per atendre la infància desvalguda, que recollia pels carrers (Tuszynska, 2018, p. 94), molt probablement a imatge del que feia Korczak que, en temps de pau, havia desenvolupat una gran tasca al front de La Rosita. A més, aquest centre posseïa una granja a les afores on es feien colònies, on «vaig aprendre, gràcies només als meus esforços, l'abecedari de la pràctica educativa» (Korczak, 1999, p. 249). De fet, Korczak va dirigir aquest establiment des de la seva fundació el 1912 amb la seva col·laboradora Stefania Wilczynska, per bé que l'any 1940 va ser traslladat al gueto. Tot indica que hi havia dins del gueto diversos orfenats (una trentena), per bé que els més coneguts eren el que gestionava Korczak i un altre —anomenat Bona voluntat— que, malgrat tot, resultaven insuficients per atendre una població d'uns 22.000 infants. És possible que aquest segon orfenat, tingués alguna relació amb la iniciativa de Wiera Gran, però al marge de la possible coincidència el cert és que la situació de la infància es feia cada dia més dramàtica i, per tant, constituïa un grup vulnerable per ser deportat des de la plaça de la *Umschlagplatz* de Varsòvia, punt de sortida dels combois a Treblinka.

Si considerem que Korczak va ser un metge preocupat per la salut dels infants, resulta ben lògic el seu interès per les mesures antropomètriques. «Tras medir y pesar a los niños cada semana a lo largo de un cuarto de siglo, poseo una inestimable colección de diagramas: perfiles de crecimiento de niños en edad escolar y en la adolescencia» (*Diario*, p. 160). Si Rousseau conscient que la seva mare havia mort en el part es va preocupar per l'enfortiment corporal i l'educació física, Korczak recordava que la seva mare va morir en contagiar-se del tifus en tenir cura del seu fill, de manera que la seva actuació va estar presidida pel desig amorós de preocupar-se pels infants dels orfenats, en una actitud ben bé ecumènica d'estimar al proïsme. D'aquí també, molt probablement, la passió per observar i mesurar els infants, sobretot el pes, en especial a partir del moment que va constatar que els nois i noies de l'orfenat el perdien, amb contínues diarrees, i que els que tenien cinc anys feien el pes dels d'un any. Malgrat aquestes constatacions, Korczak es presenta com l'antítesi del nihilisme de Nietzsche, alhora que simbolitza la confiança en la infància, en l'endemà, en l'avenir. Per tant, lluita contra la mort i, sobretot, contra la mortalitat infantil, per bé que va decidir acompanyar els infants de l'orfenat a Treblinka, juntament amb els seus col·laboradors. Enfront de l'horror i la barbàrie, Korczak contraposa l'esperança que d'acord amb les categories del messianisme hebraic esguarda sempre el futur, és a dir, l'esdevenidor.

És hora de posar fi a aquest extens comentari i res millor que assenyalar que l'exemple i testimoni de Korczak rau en haver mort com havia pensat i viscut, fins l'extrem que Lawrence Kohlberg considera que assoleix el nivell més alt de moralitat, una mena d'estadi que fins i tot podria superar el grau sis, en una perspectiva d'amor (àgape) amb un horitzó universal que el situa al costat de Sòcrates i Martin Luther King. En qualsevol cas, la dèria de Korczak va ser protegir la infància desvalguda, més encara si es té en compte que en polonès la paraula educar i criar significa protegir. «Nació de la necesidad de esconder a los niños durante las incur-

siones de los tártaros, cosacos, lituanos, valaquios y muchos, muchos otros» (*Diario*, p. 189). En fi, Korczak —en el deixant de Pestalozzi i Froebel— és el pedagog de l'amor pels infants tal com es desprèn de la seva obra més emblemàtica (*Com estimar l'infant*, 1919-1920) i també d'aquest llibre que aplega el diari i altres escrits, on es poden llegir textos com el que va escriure el gener de 1942:

> «Quiero, porque amo.
> Quiero, luego sé cómo se hace.
> Quiero, luego puedo.
> Quiero, porque creo.» (*Diario*, p. 155)

En fi, un veritable credo d'inspiració evangèlica i pregona fe humanista que no s'hauria d'oblidar en aquests temps en què el populisme —una versió postmoderna del totalitarisme— plana de bell nou sobre una Europa en crisi que no pot perdre de vista que allò més preuat continua sent —ara i adés— la defensa de la dignitat humana. No hi ha cap mena de dubte que aquesta dignitat —representada no només pels adults, sinó també pels infants— va ser trepitjada, negada i anorreada en el gueto de Varsòvia que només oferia una porta de sortida que conduïa directament a l'Holocaust (*Shoah*). Malauradament, el viatge de Korczak i els seus infants no va ser l'últim tren a Treblinka.[1]

## Referències


Bettauer, H. (2015) *La Ciudad sin judíos. Novela de pasado mañana*. Cáceres, Editorial Periférica.

Grosman, V. (2017) *El infierno de Treblinka*. Barcelona, Galaxia Gutenberg.

Guez, O. (2018) *La desaparición de Josef Mengele*. Barcelona, Tusquets editores.

Karady, V. (2000) *Los judíos en la modernidad europea. Experiencia de la violencia y utopía*. Madrid, Siglo XXI editores.

Karski, J. (2011) *Història d'un estat clandestí*. Barcelona, Quaderns Crema.

Kohlberg, L. (1981) «Education for Justice: The Vocation of Janusz Korczak», *The Philosophy of Moral Development. Moral Stages and the Idea of Justice*. Cambridge, Harper & Row, p. 401-408.

Korczak, J. (1999) *Com estimar l'infant*. Pròleg d'Antoni Tort. Vic, Eumo.

Lewowicki, T. (1994) «Janusz Korczak», *Perspectivas. Revista trimestral de educación*, XXIV, núm. 1-2, p. 37-48.

Malaparte, C. (1965) «Críquet a Polònia», a *Kaputt*. Barcelona, Plaza & Janés, p. 157-193.

Malaparte, C. (1969) *Obras*. II. Barcelona, Plaza & Janés.

Marai, S. (2016) *Lo que no quise decir*. Barcelona, Salamandra.

Roth, J. (2008) *Judíos errantes*. Barcelona, Acantilado.

Sontheimer, D. (2018) *Les set caixes*. Barcelona, 2018 (2ª ed.).

Szpilman, W. (2001) *El pianista del gueto de Varsovia*. Madrid, Turpial-Amaranto (Hi ha versió catalana: Barcelona, Empúries, 2002).

Torberg, F. (2014) *La tía Jolesch, o la decadencia de Occidente en anécdotas*. Barcelona, Alba.

Tuszynska, A. (2018) *La cantante del gueto de Varsovia. Wiera Gran, la acusada*. Madrid, Alianza Editorial (2ª ed.).

Vuillard, E. (2018) *L'ordre del dia*. Barcelona, Edicions 62.


(1) La recerca que ha donat lloc a aquests resultats ha estat impulsada per RecerCaixa.